

ACC. N:R M. 13056 : 1-11.

Landskap: Småland Upptecknare: Yngve Danielson, Drö
Härad: Albo Berättare: Emma Gustavson
Socken: Stenbockhult Berättarens yrke: _____
Uppteckningsår: 1954 Född år 1874 i Stenbockhult

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Färdi och bröllop. s. 1-11.

LM 7 71.

Inlämnat av
kyrkoherde
Pavel Grön från
Stenbockhults
studierest

Skriv endast på denna sida

M. 13056.

Landskap: Småland Upptecknat av: Ingve Samuelsson
Härad: Vabo Adress: Ekbocken, Gd.
Socken: Stenbrohult Berättat av: Emma Gustavsson.
Uppteckningsår: 1954. Född år 1874 i Stenbrohult.

Frieri och Bröllop i Stenbrohults socken
omkring år 1840 och fram till 1900-talet.

Lu F 71

Många av dessa sederna och bruk leva kvar ända in i våra dagar.

ACC. N:R M. 13056:7

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Lup. 71

1

Den tid på året då ungdomarna i stor utsträckning stiftade bekantskap med varandra var under "friveckolördagen" som inföll den 24 okt. varje år. "Friveckolördag", som innebar en hel veckas ledighet, var dåtidens semester för det enklare folket. Drängar och pigor, och annat tjänstefolk bytte och sökte ny plats under denna tid. Då drogs ungdomen till tätorterna. Växjö var ett omtygkt rese-mål. Här kunde man, under denna vecka möte ungdomar arm i arm och med var sin vetebulle i handen, som de omväxlande räckte till varandras munnar, tills de två vetebullarna var uppätta. Detta sätt att äta vetebullar var många gånger preludierna till en varaktig förening, som varade livet igenom.

Alla marknader var stora samlingsplatser för ungdomar av båda könen. Likaså kyrkbacken och sockenstugan. Många ungdomar träffade häre för första gången sin tillkommande.

Stolpastugan i Stenbrohult var en mycket omtyckt marknadsplats. Likaså Liatorp och Älmhult. Vid dessa tillfällen köpte pojkarna och flickorna stora karamellstrutar. Och helt naturligt bjöd pojken eller flickan sin hjärtats utkorade, rikligt på karamellor. Kanske med en undermedveten känsla av att vägen till mannens respektive kvinnans hjärta går genom magen.

2

Den ungdom, som stannade hemma under friveckan var inte överksam. De ställde till med ungdomsbjudningar i hemmen. Då glömde man, helt naturligt, inte att bjuda sin i all hemlighet utkorade. Att ungdomen träffades under dessa former ansågs helt naturligt av de äldre, föräldrar och målsmän. Men de äldres auktoritet sörjde för att ungdomarna ej hoppade över skaklarna. En flicka, som trots denna övervakning, som föräldrarna många gånger utövade, ändå blev havande och födde ett s.k. oäkta barn dömdes mycket hårt. Hennes lott var beklagansvärd. Hon utstöttes i många fall från föräldrahemmet. Hon hade nämligen bragt, ansåg, man, vanära över sina stackars, hederliga och högt aktade föräldrar. I många fall dömdes hon av allmänna opinionen som en mer eller mindre lösaktig kvinna. Och slutligen sjönk hennes chanser på äktenskapsmarknaden katastrofalt. Fadern slapp, däremot mycket lindrigt undan, Han dömdes inte till underhåll av barnet. Han stod kvar lika åtråvärd på äktenskapsmarknaden.

En flicka med fyllig barm, breda höfter och rödblommigt, friskt utseende, varmlodig och med ett strålande glatt sinnelag, stod högt på äktenskapsmarknaden. En pojke med brett bröst, senig arm och som kunde föra sin flicka med de rätta takterna i gammalvalsens och polskans svängar stod högt i flickornas gunst. Om han tog sig en "tårtill bästa" sågs inte

med oblida ögon av flickorna. Många gånger tvärtom. Han skulle vara rejäl, hederlig, stark och arbetsam. Hon likaså. Dessa egenskaper skattades mycket högt. Men det hjälpte föga om inte de ekonomiska förutsättningarna var förmånliga. Föräldraauktoriteten gjorde sig härvidlag obönhörligen gällande. Det kunde hända att en storväxt, ståtlig dräng, som tjänade hos en "bärgerlig" bonde, blev kär i bondens vackra dotter. Hans känslor besvarades i rikt mått. Länga höll de sina känslor dolda för yttervärden. Men till sist blev ställningen ohållbar för de hett och djupt förälskade ungdomarna. De längtade efter att komma i brudsäng.

Till sist övervann den stora, starka drängen all rädsla, tog mod till sig och steg in till husbonden och bad dotterns hand. Bonden kliade sig bakom örat, plirade slugt på drängen och frågade. Har du något att sätta mot? Drängen tittade "moloken" ner på golvtiljorna och sa resignerat: "Nej". Då höjde bonden sin röst, slog näven i bordet och röt: 'Då får Du henne inte. Har du förstått? Efter detta ser jag helst att du lämnar gården, försvinn!'

Så stor var föräldraauktoriteten att det nästan alltid blev som fadern dikterat. Kärleken kom i andra rummet hos dessa mer eller mindre burgna föräldrar, då de avgjorde sin dotters eller sons lycka. De tröstade sig med att tiden

läker alla sår. När den rike men kanske mycket äldre och fullare friaren kommer så har hon glömt sina dumma griller. Och tack vare, sina kloka och förutseend föräldrar kan hon istället som brud flytta in i en stor, fin och rik bondgård. Ty något som på den tiden stod högt i kurs hos de blivande svärföräldrarna, näst efter god ekonomi, var att mågen eller svärdottern tillhörde en gammal bondesläkt med grundmurat gott ryckte. Se, det var något att acceptera för sin dotter eller son att flytta in i som gift par och skaffa barn till världen och på så sätt låta dessa hedervärda traditioner leva vidare generation efter generation.

På så sätt fick kärleken det ofta trångt. En ganska vanlig åsikt var att bara ungdomarna är väl gifta, så nog infinner sig kärleken. Om inte så var fallet så var skadan inte så stor, ansåg man.

Gåvoväxling före frieriet var inte så vanligt men förekom. Blev det ingen förlovning eller giftermål av ansågs det som en hedersplikt att lämna sina gåvor tillbaka. Gåvorna ansågs då värdelösa att äga. "De brände". Och ansågs påminna om något, som skulle vara helt glömt. Däremot kunde man fortfarande vara goda kamrater och bar mera sällan agg eller hat till varandra.

Det område inom vilket man säkte sin blivande hust-

ACC. N:R M. 13056:5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ru var mera begränsat förr än i nutiden. Beroende på dåliga kommunikationer. Cykeln fanns inte då. Häst och hästskjuts och framförallt apostlahästarna var det allra vanligaste framkomstmedlet. Följden härav blev att de allra flesta fann sin brud inom hemsocknen. Men pojkarna hade en otrolig förmåga att "ta" sig fram till den flicka de älskade även under den s.k. gamla goda tiden. Därför var det långt ifrån ovanligt att kontrahenterna hittade varandra trots flera mils avstånd, som kunde skilja dem åt.

Inom den s.k. "bondeadeln" sågs inte ingifte, kusin- gifte med oblida ögon. Man ansåg att det fina säteriet, den ståtliga herr- och bondegården säkrare stannade inom samma släkt genom dessa giftermål. Tvångsäktenskap var förkommande. Under alla förhållanden var föräldrarnas samtycke avgörande för äktenskapets tillkomst. Med få undantag. Det t.o.m. kunde hända att en pojke eller flicka voro helt obekanta med varandra före frieriet. Detta hörde dock till undantagen.

Gamla tiders äktenskapsförmedlare kallades böneman. Bönemannen kunde också vara kvinna. Men detta var mera sällsynt. En blyg pojke eller flicka anlidade gärna en böneman. Som nästan alltid var god vän i huset där han skulle "böna". Denna förmedling av bönemannen förkom i regel på marknader, kyrkbacken eller i sockenstygan. Och tillgick så att han gick

ACC. N:R M. 13056:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6

fram till flickan och sa till henne: Jag vet en pojke, som tycker bra om dej. Är du intresserad så kan vi gå till honom och prata. Eller sa han till pojken, jag vet en präktig flicka, som har "ett gott öga" till dej. Följ mig.

Blev det resultat av hans "bönande" så skulle han ha en skjorta för sitt besvär. Denna skjorta skulle vara vävd av samma väv, som bruden själv vävt sina brudlakan av. När båda parter var överens beslöt de att han skulle följa med sin flicka till hennes föräldrahem. Här tillfrågade han hennes föräldrar om de hade något emot, att de slog sina påsar ihop och bildade hjonelag. Som vi förut nämnt fick han i detalj redogöra för vad han hade i sin påse. Blev svaret tillfredställande så fick han deras välsignelse och var en välkommen friare hos deras dotter och var alltid välkommen i deras hem. Sedan följde förlovningen ganska snart. Detta innebar att de köpte varsin ring, slät bred och av guld samt växlade dessa. En fin, randig silkeschal var fästmannens gåva till sin fästmö. Likaså var det vanligt att fästmön fick en fästmöklocka. Att besegla ett lyckat frieri med ett kraftigt handslag förekom även. Tyckte inte flickan om sin fästman sprang hon och gömde sig när han blev synlig på gården. Detta betraktades av fästmannen, och innebar att han fått korgen. Däremot kunde inträffa att när allt var klart och godkänt, så meddelade flickans fader den blivande mågen hemgiftens storlek.

Om den blivande mågen tyckte att denna var för liten så skil-
des deras vägar åt. Detta hindrade inte att de kunde förbliva vä-
nanner, men ej några intimare sådana. Hedrelighet var riktmär-
ket. Hemgiften bestod av mångahanda nyttigheter. Först och
främst vävdes en massa vävnader av den blivande bruden själv.
En flicka, som inte kunde väva och var känd som en duktig så-
dan betraktades som en mycket ynkelig, blivande brud. Bruden
vävde egenhändigt sina brudlakan, örngott samt skjorta till
svärfadern och slutligen en skjorta till bönemannen. Vidare
vävde hon rejäla byxor och underklänningar till sig själv.
Dessa plagg vävdes också av samma väv. När detta var färdig-
vävt påbörjades en ny väv. Men nu fick hon hjälp av sin mor
eller någon av pigorna. Så trollade flitiga händer fram hand-
dukar, borddukar, prydnadsvävnader och sist men inte minst vik-
tigt klänningstyg, i mångder.

Till hemgiften hörde också ett enklare eller ett fi-
nare möblemang, allt efter råd och lägenhet. Detta beställdes
hos någon händig snickare eller inköptes det i närmaste stad.
Sen skaffades en sömmerska, som skulle sy en massa klänning-
ar, åt den blivande bryden. Brudgummen skulle besparas utgif-
ter för kläder de första 2-3-åren av giftermålet. Brudens
klänning var alltid svart och vävd av finaste tyg man kunde

7

ACC. N:R M. 13056:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

få rätt på. Silkeschaletter var mycket vanligt. Dessa var ofta kulörta blå och gula samt av mycket fin kvalitet. Dessa finatyger köptes i Växjö. Samtidigt inköpte det blivande brudparet bohag och andra bruksföremål som fattades. Dessa ting sändes hem per järnväg. Här i Stenbrohult slog den vita brudklänningen igenom först ett gott stycke in på 1900-talet.

I de fall bruden bar schallett förekom inte brudkröna. Däremot fästes myrten och annat grönt i håret. Bar bruden inte scharlett förekom myrtenkrona. Hade en flicka ett barn innan äktenskapet var brudkrona otänkbart, för hennes del. Fick en flicka ett s.k. oäkta barn var det hennes plikt att besöka prästgården. Här förmanades hon i mer eller mindre stränga ordalag av prästen och "skriftades" grundligt. Det vill säga hon förhördes i katekesstycken, psalmverser och böner. Som förut nämnts var det en stor skam och ansågs skamlöst att föda oäkta barn. Hon sågs allmänt över axeln och hennes fortsatta liv försvårades på mångahanda sätt.

Även i den "gamla goda tiden" kom äktenskap till stånd först när barnet var på väg. Men skammen var ringa i och med att modern blev gift och födde barnet inom äktenskapet.

Äreporten restes av en anhörig, som var särskilt god vän med bruden. Detta ansågs som ett hedersuppdrag. Äreporten kläddes med löv och virades med kulörta girlanger. En ram, ock-

ACC. N:R M. 13056:9.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9

så den klädd med löv hängdes upp. I denna ram fanns brudparets initialer. Björkträd höggs och goda vänner släpade dessa förhand till bröllopgården. Av dessa björkar skulle tillverkas en liten möbel, som skulle minna om goda vänner, som en gång i tiden drog björkar förhand till bröllopgården. Detta kallades björkdragning.

Vidare gjordes hela gården fin, det fejdades, krattades och pyntades både in och utvändigt. Oftast hemköptes saker, som man länge tänkt köpa. Men nu blev det köpt. Det stundade bröllop, ett av de största ögonblicken i människan och gårdens liv.

Ett par detaljer, som fästes större vikt vid förr än nu, var sängklåder. Det skulle vara rejäla don. Sängbolster och fjäderkuddar. Svala glatta lakan, vävt av finaste lin. En viktig perosn i detta sammanhang var skomakaren. Han anlände till brudens hem, tog mått och sydde hennes brudkängor. Dessa voro långskaftade. Brudskor förekom också fastän mera sällan. Dessa skor och kängor tillverkades av en kalvhud. Fanns en kohud tillhands fick skomakaren vid samma tillfälle sy läderstövlar till gårdens karlar. Den sämre delen av koheden användes till sulläder.

Bjudningen till bröllop tillgick så, att i regel den yngsta av brudens syskon fick detta uppdrag. Hon var glad

ACC. N:R M. 13056:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

över detta uppdrag. Det blev massor med godsaker hos de besökande. Först bjöds prästen och klockaren. Sedan alla släktingarna, grannar och goda vänner. Många släktingar och goda vänner hade flera mil att fara. Dessa kom i regel dagen innan bröllopet och fick rikligt med mat och brännvin vid framkomsten. Men här fanns ett problem att lösa. Människor och hästar skulle beredas plats. Inte minst när det gäller att hysa hästarna. Ett gammalt ordstäv lyder: Kan man inte ta emot hästen så kan de ej heller ta emot gästen. Därför var det en hedersplikt för världfolket att lösa dessa bädd och stallproblem. Och de blevo alltid lösta. Någon gång händer det att någon objuden gäst infann isg till bröllopet. Det var sällsynt och man höll god min.

Bröllop med förridare lär inte ha förekommit i Stenbrohult. Däremot medtogs förning till bröllopet i stora mängder. Först och främst ostkaka. På ostkakan var lagda, goda smala, långa smördegskringlor, vita till färgen. Dessa lades tätt intill varandra, i en ovanpå, så att de täckte hela ostkakans yta. Dessa kringlor kallades ostkakekringlor. Sötost var en omtyckt förning. Likaså stora vetekransar och riktigt gott hembakat fint bröd, bakat av fint hemsiktat mjöl. Mjölet siktades genom en handsäv eller en sikt. Förningen inlämnades oftast kvällen före bröllopet, när så var möjligt.

10

ACC. N:R M. 13056: //

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Dans förekom vid bröllopet. En spelman med dragspel hade anskaffats. Brudparet öppnade dansen. Och de andra paren följde efter. Varje man skulle dansa bruden och var kvinna med brudgummen. När ungdomen var trött efter gammalvalsens och polskan tog sittlekar, gåtor och gissningstävlingar vid. De gifta satt mera stilla och pratade och följde ungdomens upptåg. Så snart en flicka var gift var hon upptagen i de gifta kvinnornas lag. Blev bjuden på deras kafferep och kalas. Där emot var man avkopplad ifrån den ogifta ungdomens bjudningar, danser och upptåg. Goda grannar blev ofta anmodade om att bli värddar under bröllopet. Likaså de, som rest äreporten. Detta ansågs som ett hedersuppdrag. Bryden glömde inte att titta in i ladugården innan man for ifrån föräldragården. En sista blick och avsked till de kära husdjuren. Bruden tog i regel avsked från föräldrarna sent på bröllopsnatten. Vid avskedskramen trillade en glittrande tår från ögonvrån. Men lyckan, i de fall lyckokänslan fanns hos bruden, över det väntande egna hemmet dämpade ner sorgen och vemodsstämningen vid avskedet.

Efter bröllopet förekom kalas, då bjöds sådana gäster, som av en eller annan anledning haft förhinder att närvara vid bröllopet.